

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi va uning iqtisodiy nazariy asoslari

Hamraqulova Gulhayo Dilshod qizi

- Navoiy innovatsiyalar universiteti,
Iqtisodiyot va axborot texnologiyalari fakulteti,
Iqtisodiyot yo'nalishi, 2-bosqich talabasi

Gafurova Dilobar Karamatovna

Navoiy innovatsiyalar universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada barqaror rivojlanish konsepsiyasining iqtisodiy nazariy asoslari, uning shakllanish bosqichlari va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Barqaror rivojlanish g'oyasi zamonaviy iqtisodiy tafakkurda ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik omillar uyg'unligini ta'minlashga qaratilgan muhim paradigmalardan biri sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: barqaror rivojlanish, iqtisodiy nazariya, yashil iqtisodiyot, ekologik muvozanat, ijtimoiy-iqtisodiy tizim, innovatsion o'sish, iqtisodiy siyosat.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические основы концепции устойчивого развития, этапы её формирования и практическое значение. Идея устойчивого развития анализируется как важная парадигма современного экономического мышления, направленная на обеспечение гармонии между социальными, экономическими и экологическими факторами.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экономическая теория, зелёная экономика, экологическое равновесие, социально-экономическая система, инновационный рост, экономическая политика.

Annotation. This article examines the theoretical foundations of the concept of sustainable development, its formation stages, and practical significance. The idea of sustainable development is analyzed as one of the key paradigms of modern economic thought aimed at ensuring harmony between social, economic, and environmental factors.

Keywords: sustainable development, economic theory, green economy, ecological balance, socio-economic system, innovative growth, economic policy.

So'nggi o'n yilliklarda jahon iqtisodiyotida kuzatilayotgan ekologik inqirozlar, resurslarning kamayib borishi, ijtimoiy tengsizlikning ortishi va iqtisodiy o'sishning beqarorligi insoniyatni yangi rivojlanish modelini izlashga majbur etdi. Shu jarayon natijasida **barqaror rivojlanish** tushunchasi paydo bo'lib, u hozirgi zamon iqtisodiy tafakkurining asosiy paradigmasiga aylandi. Barqaror rivojlanish – bu faqat iqtisodiy o'sishni emas, balki uni **ijtimoiy adolat va ekologik muvozanat** bilan uyg'un holda ta'minlashni nazarda tutuvchi tizimdir.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1987-yilgi “Bizning umumiy kelajagimiz” (Our Common Future) hisobotida barqaror rivojlanish “hozirgi avlod ehtiyojlarini qondiruvchi, lekin kelajak avlodlarning o‘z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlarini xavf ostiga qo‘ymaydigan rivojlanish” sifatida ta’riflangan. Ushbu konsepsiya iqtisodiy nazariya, ijtimoiy falsafa va ekologik tafakkur kesishgan nuqtada shakllandi. Bugungi kunda barqaror rivojlanish milliy iqtisodiyot siyosatining ajralmas qismi sifatida qaralmoqda. O‘zbekiston ham mazkur yo‘nalishda bir qator muhim islohotlarni amalga oshirmoqda. Shu bois, mazkur maqolada barqaror rivojlanishning **iqtisodiy nazariy asoslari**, ularning evolyutsiyasi va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi uch asosiy komponentni o‘z ichiga oladi:

1. **Iqtisodiy barqarorlik** – milliy iqtisodiyotning uzluksiz o‘sishi, resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish;
2. **Ijtimoiy barqarorlik** – aholi turmush darajasini yaxshilash, ijtimoiy tenglikni ta’minlash, inson kapitaliga sarmoya kiritish;
3. **Ekologik barqarorlik** – tabiiy resurslarni muhofaza qilish, chiqindilarni kamaytirish, energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etish.

Bu uch yo‘nalish o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning uyg‘unligi iqtisodiy tizimning uzoq muddatli rivojlanish kafolati hisoblanadi. Shu bois, zamonaviy iqtisodiyotda “yashil iqtisodiyot”, “atmosfera neytral ishlab chiqarish”, “toza energiya” kabi tushunchalar keng qo‘llanilmoqda. Iqtisodiy nazariya nuqtai nazaridan, barqaror rivojlanish konsepsiyasi **resurslar cheklanganligi qonuni, iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy farovonlik** g‘oyalari asosida shakllangan.

Resurslar cheklanganligi nazariyasi - Bu nazariya ishlab chiqarish jarayonining asosiy omillari – yer, mehnat va kapitalning cheklanganligini e’tirof etadi. Shuning uchun iqtisodiy o‘shish resurslardan oqilona foydalanish va ularni qayta tiklash mexanizmlari bilan muvofiqlashtirilishi zarur.

Samaradorlik nazariyasi - Neoklassik iqtisodiyot vakillari (A. Marshall, P. Samuelson, R. Solou) samaradorlikni ishlab chiqarishning eng muhim mezon sifatida ko‘rsatadilar. Barqaror rivojlanish doirasida esa samaradorlik nafaqat iqtisodiy, balki ekologik va ijtimoiy mezonlar asosida ham baholanadi.

Inson kapitali nazariyasi - T. Shults va G. Bekkerlar tomonidan asoslangan inson kapitali nazariyasiga ko‘ra, ta’lim, sog‘liqni saqlash va malaka oshirishga kiritilgan investitsiyalar iqtisodiy o‘shishning eng barqaror manbaidir. Shu sababli, barqaror rivojlanish siyosatining markazida inson salohiyatini rivojlantirish masalasi turadi.

Dunyo miqyosida barqaror rivojlanish siyosati 1992-yil Rio-de-Janeyroda o‘tkazilgan BMTning Atrof-muhit va rivojlanish bo‘yicha konferensiyasidan boshlab faol tatbiq etila boshlandi. 2015-yilda esa BMT tomonidan **Barqaror rivojlanishning 17 maqsadi (SDGs)** qabul qilindi. Ular orasida:

- qashshoqlikka barham berish,

- sifatli ta'lim,
- toza energiya,
- iqtisodiy o'sish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash,
- iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish,
- hamkorlikni kuchaytirish kabi yo'nalishlar mavjud.

Skandinaviya mamlakatlari (Shvetsiya, Norvegiya, Finlyandiya) va Yaponiya bu borada ilg'or tajribaga ega bo'lib, ularning iqtisodiyotida ekologik tozalikka, raqamli innovatsiyalarga va ijtimoiy farovonlikka ustuvor ahamiyat beriladi.

O'zbekiston Respublikasi ham barqaror rivojlanish tamoyillarini milliy strategiyalar darajasida tatbiq etmoqda. Jumladan:

- **“Yashil iqtisodiyot” strategiyasi (2019–2030),**
- **“Harakatlar strategiyasi” (2017–2021),**
- **“Yangi O'zbekiston – 2030” strategiyasi**

doirasida iqtisodiy o'sish bilan birga ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan islohotlar amalga oshirilmoqda.

Energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini (quyosh, shamol) rivojlantirish, chiqindilarni kamaytirish va suv resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirish – bu yo'nalishlarning ustuvor vazifalaridir. Shuningdek, aholining iqtisodiy faolligini oshirish, xotin-qizlar va yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, kambag'allikni kamaytirish bo'yicha olib borilayotgan siyosat ham barqaror rivojlanishning ijtimoiy jihatini mustahkamlamoqda.

Zamonaviy iqtisodiyotda barqaror rivojlanishni ta'minlashning eng muhim omillaridan biri – **innovatsiyalar va raqamli texnologiyalar**dir. Raqamli iqtisodiyot resurslardan tejimli foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, ekologik monitoringni samarali tashkil etish imkonini beradi. Sun'iy intellekt, “aqlli shaharlar” texnologiyalari, raqamli boshqaruv tizimlari ekologik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vositaga aylanmoqda. Shu bois, innovatsion yondashuvlar barqaror rivojlanish nazariyasining amaliy asosi hisoblanadi.

Iqtisodiy nazariya nuqtai nazaridan barqaror rivojlanish resurslardan oqilona foydalanish, ijtimoiy adolat va innovatsion o'sishni bir butun tizimda birlashtiruvchi modelni anglatadi. O'zbekiston uchun bu yo'nalish nafaqat ekologik xavfsizlikni, balki iqtisodiy mustaqillik va inson kapitalining yuksalishini ham kafolatlaydi. Kelajakda barqaror rivojlanish siyosatining muvaffaqiyati raqamli iqtisodiyot, yashil texnologiyalar va ilmiy-innovatsion yondashuvlarning uyg'unlashuviga bog'liq bo'ladi. Shu sababli, ushbu konsepsiya nafaqat iqtisodiy nazariy, balki amaliy strategik yo'nalish sifatida ham dolzarbligini saqlab qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yashil iqtisodiyot"ni rivojlantirish strategiyasi to'g'risidagi PQ-4477-son qarori, 2019-yil 4-oktabr.
2. BMT. *Sustainable Development Goals (SDGs)*. New York, 2015.
3. Jo'raev, A., Karimov, B. *Iqtisodiyot nazariyasi*. Toshkent: "Iqtisodiyot", 2021.
4. Xodjayev, M. *Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot asoslari*. Toshkent: TDYU, 2020.